

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kentsel Kimlik Üzerindeki Etkileri: İstanbul, Eskişehir ve Bursa Örnekleri

Mehmet AKALIN*

ÖZET

Günümüzde küreselleşmenin etkileri en yoğun biçimde kentlerde hissedilmektedir. Küreselleşme kentsel mekânları sürekli değişime zorlamakta, kentlerin fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak dönüşmesine yol açmaktadır. Değişime zorlanan kentlerde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri ise kentlerin kimliklerini tahrip etmekte ve kentleri bir birine benzeterek tek tipleştirilmektedir. Kent kimliği, bir kenti diğer kentlerden farklılaştıran, o kente anlam ve değer katan somut ve somut olmayan öğelerin bütünüdür. Bir kentin kimlik sahibi olması ise o kentin diğer kentlerde olmayan coğrafi, sosyal, ekonomik ve fiziksel birtakım özelliklerden en az bir ya da birkaçını bünyesinde barındırmasına bağlıdır. Bu çalışmada, öncelikle küreselleşmenin kentleri ne şekillerde değişime zorladığı kavramsal olarak ele alınmıştır. Daha sonra ülkemizde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının kentlerin kimlikleri üzerindeki etkileri örneklerle anlatılmış ve gerçekleştirilen projelerde kentsel kimlik kayıplarının en aza indirilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Kimlik, Aidiyet.*

The Effects of Urban Renewal Projects On Urban Identity: İstanbul, Eskişehir and Bursa Examples

ABSTRACT

Today, the effects of globalization are felt most intensely in the cities. Globalization is forcing urban spaces to change continuously; it is transforming the city as physical, economical and socially. Forced to change the urban transformation projects which carried out in the cities, destroying the identity of the city and likening the city to each other. Urban identity, which differentiates a city from other cities. Urban identity is a set of tangible and intangible elements which makes the city a significant and valuable. Urban identity depends on socially, economical and physical properties which differ from other cities. In this study, primarily the effects of globalization on cities were considered as conceptual. Then described the effects of urban transformation projects on urban identity in our cities. Finally suggestions were made about minimize the loss of urban identity.

Key Words: Globalization, Urban Renewal, Urban Identity, Belonging.

1.Giriş

Kentler; sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve nüfusu bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen yerlerdir. Kırsal alanlara göre tarım dışı üretimin yoğun olduğu kentlerde, sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomi içerisindeki payı yüksektir. Cemaat tipi sosyal ilişkilerin yerine daha formel olan cemiyet

---

* Dr, Sosyal Güvenlik Uzmanı, Sosyal Güvenlik Kurumu, makalin@sgk.gov.tr

ilişkilerinin hüküm sürdüğü kentler, aynı zamanda doğurganlık oranının da kırsal alanlara göre daha düşük olduğu merkezlerdir.

Kentler, sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanmayı ve değişmiş bir fiziki çevreyi içermez; aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerine tesir eden yeni bir sosyal düzeni de ifade eder.¹ Bu bakımdan kentler, mekânsal bir örüntüden daha fazlasıdır. Sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapıları da bünyesinde barındıran kompleks bir organizasyon yapısına sahiptir. Küreselleşme süreci ile ekonomik, sosyal, siyasal ve ekolojik yapıları değişime uğrayan kentler güncel gelişmelere göre yeniden dizayn edilmektedir. Bu bağlamda değişim emrivakisi ile mekânlar yeniden üretilirken, geçmişte kentleri tarihsel süreklilik içerisinde katmanlar halinde oluşturan zenginlikler de birer birer ortadan kaybolmaktadır.

Kentlerimiz son zamanlarda küreselleşmenin mekânsal yansımalarından nasibini alarak, mekânsal değişime ve dönüşüme fazlasıyla ayak uydurmuş görünmektedir. Ekonomik ömrünü tamamlama, alt yapı yetersizlikleri, yasalara aykırı yapılaşma, güvenlik zafiyetleri ve rant değerlerinin artışı gibi çeşitli gerekçelerle; farklı yöntemler kullanılarak tarihi kent merkezleri, sit alanları ve gecekondu bölgeleri dönüştürülmektedir. Köklü bir tarihi olan ve Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde katmanlar halinde şekillenen kadim kentlerimiz kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleştirilen projelerden olumsuz yönde etkilenmektedirler.

Nitekim kamu eliyle ülkenin dört bir yanında üretilen tek tip toplu konutlar, artık kentsel dönüşümün kentlerdeki yüzü haline gelmeye başlamıştır. Tektipleşerek dönüşen kentlerimizin özgün nitelikleri de bu süreçte erozyona uğramaktadır. Ayrıca günümüzde kentsel dönüşüm projesi olarak sunulan çevreler ve yapılar, yerellikten referans alınmadan üretildiğinden, özgün yerel yapıların yanında eğreti görünümler oluşturmaktadırlar.

Son zamanlarda tek boyutlu ve yüzeysel projelerle kaybedilen kimliğin kentlerimize yeniden kazandırılabilmesi amacıyla yerel yönetimler tarafından büyük kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmektedir. Ülkemizdeki kentsel dönüşümün baş aktörlerinden olan Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) de bundan sonra yapacağı projelerde yerel kimlik öğelerini göz önünde bulunduracağını söylemesi kimliksizleşen kentlerimizin geç de olsa fark edildiğinin bir kanıtıdır.

Şüphesiz kentsel dönüşüm projeleri kentlerin pek çok açıdan iyileştirilmesini hedeflemektedir. Ancak, çeşitli olumsuz müdahalelerle önce o kentin özgün kimliğini bozmak, daha sonra da ona yeni bir kimlik kazandırmaya çalışmak, kentlerimizin tarihselliğine ve kentsel belleğin sürekliliğine zarar vermektedir. Bir başka anlatımla, kentlerin geçmişine ait özellikleri ile çağdaş gereksinimleri uygun fiziksel ortamlarda kaynaştıramadığı zaman, tarihsel ve kültürel süreklilik zedelenmekte; kentlerdeki özgün kimlikler yok olmaktadır.²

Çalışmada ilk olarak küreselleşme sürecinin kentlerimizi değişime nasıl zorladığı üzerinde durulacak, küreselleşmenin kentleri nasıl dönüştürdüğü açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra kentlerin giderek birbirine benzemesi referans alınarak

¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, 12. Baskı, 2012.

²Gaye Birol, "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine bir Değerlendirme", *Arkitekt Dergisi*, Kasım-Aralık; 514, 2007, ss. 46-54.

kimliksizleşme ve tek tip kentleşme sorunları irdelenecektir. Son olarak ise ülkemizde kentsel dönüşüm uygulamalarının yoğunluk kazandığı bazı kentlerimiz ve kentsel dönüşüm uygulamalarının bu kentlerin kimlikleri üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

2- Küreselleşen Kentler

Küreselleşme çok boyutluluk özelliğinden dolayı çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Ayrıca, kişiler çalışma alanları ve dünya görüşlerine göre küreselleşme hakkında farklı tanımlar yapabilmektedirler. Bu yüzden küreselleşmenin, herkesin üzerinde oydaştığı bir tanımı bulunmamaktadır. En basit anlamda zaman ve mekân sıkışması olarak tanımlanan küreselleşme süreci, ülkelerin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapılarını etkileyen bir süreçtir. Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme aynı zamanda; kentlerin ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve ekolojik özellikleri üzerinde etki gücüne sahip bir fenomendir.

Küreselleşme ile birlikte siyasal, ekonomik, teknolojik ve yönetsel alanda yaşanan dönüşümleri günümüz kentleri üzerinden okumak mümkündür. Nitekim küreselleşen dünyada kentler geleneksel yapılarından ayrılarak çok farklı misyonlar üstlenmeye başlamış; adeta değişimlerin merkez üstü haline gelmişlerdir. Bunun sebebi ise küreselleşmenin en önemli etkilerinin kentlerde yaşanıyor olması ve kentsel mekânları sürekli değişime zorlamasıdır.

Ekonominin, siyasetin ve sosyal ilişkilerin küreselleştiği bir ortamda kentlerin uluslararası sermayeden daha fazla pay alabilme çabası beraberinde birbirleriyle yarışan kentlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Küresel piyasalardan pay alabilmek ya da aldıkları payları arttırabilmek için yarışan kentler, sürekli kendisini güncelleştirmeye ve hızlı değişime ayak uydurarak bir adım öne çıkmaya çalışmaktadırlar. Kentler içinde inisiyatif kullanabilen, finans, bankacılık ve ticaret gibi alanlarda gelişmeleri doğru okuyabilen ve etkin politikalar belirleyebilenler dünya çapında adını duyurup, büyürken; diğer kentler kaçınılmaz bir çöküş içerisine girmektedirler.³ Küresel piyasalardan pay alabilmek için birbiri ile kıyasıya rekabet içerisine giren kentler arasından ise, hizmet ve sermaye hareketleri konusunda avantajları olan, üretim yapan ve bunu pazarlayabilen, sermayeyi kendisine çekebilen, kontrol eden iş, kültür ve turizm anlamında çekiciliğini muhafaza edebilen "küresel kentler" ortaya çıkmaktadır.⁴

"Küresel kent" (Global City) kavramı ilk kez Anthony King'in "Global Cities" adlı kitabında kullanılmıştır.⁵ Ancak ilk olarak ünlü sosyolog Saskia Sassen, küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni kent olgusunu "dünya kentleri"nden ayırmak için "küresel kent" kavramını kullanmıştır. 1991'de yayımladığı "The Global City: New York, Londra, Tokyo" adlı kitabında Sassen, küreselleşmeyle birlikte 1980'lerle gelişen ve yeni bir sürece giren dünya ekonomisinin büyük kentler ile olan etkileşimini ve söz konusu kentlerde ortaya çıkan değişimi gözlemleyerek yeni bir kent tipinin oluştuğunu

³ Şenay Kaypak, "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler" , *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 14: 1, 2013, s. 344.

⁴ Kaypak, *a.g.m.*, s: 344.

⁵ Anthony d. King, *Global Cities: Post-Imperialism and the Internationalization of London*, 1990.

savunmuştur.⁶ Nitekim küreselleşmenin etkisiyle geçen son 25 yıl yazarı haklı çıkarmış, küresel kentler sermayenin yeniden üretildiği mekânlar haline gelmiştir.

Küresel kentler “küreselleşememiş kentler” den farklı olarak, sermayenin ve üretimin kontrol edildiği, üretime ilişkin buluş ve teknolojilerin geliştirildiği, bilgi akış sistemlerinde ve iletişim teknolojilerinde uzmanlaşıldığı, imalat sektörünün önemli bir kısmının desantralize edildiği kentlerdir. Ayrıca küresel kentler dünya ekonomisine etki eden borsaları, haberleşme, emlak, pazarlama ve sigorta şirketlerinin yoğunlaştığı, uluslararası organizasyonların, finans kurumlarının, çok uluslu ve ulus ötesi firmaların yönetim faaliyetlerinin yürütüldüğü, ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler⁷ olarak diğer kentlerden ayrılmışlardır.

Küresel kent özelliği gösteren bir yer, kentler hiyerarşisinde daha üst sıralarda yer aldığı için, global sermayeden daha rahat pay alabilmekte, aldığı payın oranı ise diğer kentlerin aldığı payın oranından daha yüksek olabilmektedir. Küresel kentler, yapılması planlanan uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapabilme yönünden diğer kentlere göre bir adım öndedir. Buralarda yaşayan insanlar, farklı mal ve hizmetlere, diğer kentlerde yaşayan insanlardan daha kolay ve hızlı şekilde erişebilmektedir. Bilgi, iletişim ve ulaşım ağları, küresel kentlerde hem daha düzenli hem de daha gelişmiş teknoloji ile sunulmaktadır. Nitelikli iş gücü açısından, insanların niteliklerine daha uygun ve beklentilerine daha iyi cevap veren iş bulabilme olanakları sunmaktadır. Küresel kentlerde uzmanlaşma ve iş bölümü diğer kentlerden daha fazla gelişmiştir. Bu nedenle bu kentlerde farklı sektörlerin varlığı diğer kentlerle kıyaslandığında daha yükündür.⁸

Yukarıda sayılan ekonomik iyileşmelerin yanı sıra küreselleşme kentler üzerinde yıkıcı özellikler göstererek istenmeyen durumlara da sebep olabilmektedir. Örneğin küresel kentler, rekabet açısından ucuz işgücü talep ettiğinden, ucuz işgücünü karşılamak için küresel kentlere yönelik yoğun iç ve dış göçler yaşanabilmektedir.⁹ Bu da bölgede konut sıkıntısına yol açarak eğreti barınma koşulları yaratabilmektedir. Ayrıca küresel kentlerde, kentsel yaşamın artan maliyeti karşısında yaşam kalitesi bazı bölgelerde oldukça düşmekte ve kentin büyük bir kesiminde ayakta kalma mücadelesi toplumsal barışa zarar vererek kentsel şiddeti arttırmaktadır.¹⁰ Diğer taraftan, küresel kentlerde yaşanan gelişmeler, özgün kent kimliklerinin aşınmasına ve zaman içinde yok olmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca, küresel kentlerde kentsel mekânlar yeniden yapılandırılırken, kentlerin kültürel çevreleri yoğun yapılaşma baskısı altında kalabilmektedir.¹¹ Bu yeniden yapılandırma mekânsal farklılaşmalara yol açarak zenginlerle yoksulları mekânsal ve tüketim kalıpları olarak kutuplaştırabilmektedir.

Küreselleşmenin kentleşme ve kentsel mekânlar üzerindeki etkilerini ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Bu etkilerden birincisi yoksulluk ve mekânsal ayrışmalar özelinde kendini göstermektedir. Nitekim küreselleşmenin olumsuzluklarından birisi olan ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizlikler sömürü düzeninin etkinliğini de arttırmaktadır. Bunun sonucunda kentlerde yoksul ve

⁶ <http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>, erişim tarihi: 12.11.2014.

⁷ Muharrem Es, *Kent Üzerine Düşünceler*, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 39-40.

⁸ Es, *a.g.e.*, s. 40-42.

⁹ Es, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁰ Es, *a.g.e.*, s. 41.

¹¹ Es, *a.g.e.*, s. 41.

zengin arasındaki makas giderek açılmakta, taraflar arasındaki ekonomik farklılıklar derinleşmekte, kentsel mekânlarda geleneksel barınma pratikleri değişmektedir. Küreselleşmenin nimetlerinden yararlanarak refah düzeyi yükselen kişilere artık eski mahalleleri ve evleri yetmemeye başlamaktadır. Bu kişiler kent çeperlerinde diğer kentlilerle minimum etkileşim içerisine girebilecekleri, sıkı güvenlik önlemleri ile korunan, sosyal donatı alanları gelişkin, kapalı/kapılı (gated) konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu mekânlar sahiplerine sadece ayrıcalıklar dünyası vaat etmekle kalmayıp, aynı zamanda tüketim toplumu ideolojisine uygun olarak belirli bir yaşam tarzını ideal ev kurgusu olarak sunmaktadır.¹² Kentsel elitin güvenlik ve kentsel sorunları gerekçe göstererek yerleştikleri bu mekânlarla birlikte farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta ve aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekânsal ayrışma toplumsal bölünmelere yol açabilmektedir.¹³

Küreselleşmenin kentsel mekânlar ve kentleşme üzerindeki ikincisi etkisi ise daha çok kentlerin fiziksel boyutuna ilişkindir. Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin çoğunda yaşanan benzer yapılaşma eğilimleri, giderek kentlerin birbirine benzemesine yol açmaktadır. Benzer tasarımlarla, aynı yapıım teknolojisi ve aynı yapı malzemesi ile üretilen, bir bakıma prototip yapılar, dünya kentlerini birbirine benzeştirip, yakınlaştırırken; yerel özgünlüklerin belirlediği kent kimliklerini de yok etmektedir.¹⁴

3-Kentsel Kimlik

İnsanları yaşadıkları mekâna bağlayan en önemli unsur, aidiyet duydukları yeri diğer yerlerden farklılaştıran özelliklerdir. Bu özellikler aynı zamanda mekânın kimliğini tanımlamaktadır. Aidiyet duyulan mekânlar sahip oldukları kimlik özellikleri sayesinde orada yaşayanlar açısından anlam kazanmaktadır. Bu yüzden kentsel kimlik sorunsalına kentlilik bilinci ve aidiyet üzerinden bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ülkemizde 1950'li yıllardan günümüze ivme kazanarak artan kentleşme sadece nicel ve nitel bir form değişikliği değil aynı zamanda önemli bir sorun kaynağıdır da. Özellikle göç alan kentlerin azman birer kent halini almalarıyla bu bölgelerde çok farklı sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların ortaya çıktığı bilinmektedir. Sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar içerisinde kentlilik ve kentlilik bilinciyle ilgili olanlar ise kentsel yaşam kalitesini doğrudan etkilediğinden üzerinde durulması gereken konulardır.

Kentleşme ekonomik bakımdan ele alındığında kişinin geçimini tamamen kentte ve kente özgü işlerle sağlaması¹⁵ olarak tanımlanabilir. Kentlilik bilinci ise bireylerin kente yaşadıklarının ve kentli olduklarının farkında olmalarıyla ilgili bir kavramdır. Başka bir ifadeyle kentlilik bilinci, kent kültürünü anlamak, kendini kente, kentnin dinamiklerine ait ve güvende hissetmek, kentsel oluşumlardan sorumluluk duymaktır. Bu bilince sahip bireyler, bu bilince sahip olmayanlara göre yaşadıkları

¹²Rıfat N. Bali, *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002. Akt: Hasan Yaylı, "Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012.

¹³ Peter Marcuse and Ronald van Kempen, "Globalizing Cities:A New Spatial Order?", *Oxford: Blackwell Publishers*, 2000, s.4.

¹⁴ Yaylı, *a.g.e.*, s. 340.

¹⁵ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Yayınlar, Isparta, 2002, s.62.

kente karşı daha fazla sorumluluk duyarlar. Bu kişilerin tutum ve davranışları kente özgü nitelikler kazanır.

Kişilerin kentlileşememesinin ve kentlileşemeyen kişilerde kentlilik bilincinin gelişim gösterememesinin birçok sebebi vardır. Hızlı bir şekilde yaşanan göçler bu sebeplerin başında gelmektedir. Nitekim göç sürecinin hızlı bir şekilde yaşandığı kentlerde kırsal alanlardan büyük kentlere gelerek “kentlileşemeyen” kişiler bir kimlik sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bir yandan kırsal, toplumsal değerlerini büyük ölçüde yitiren, ancak öte yandan kentsel yaşam biçimiyle gereği gibi tanışamayan ve uyum sağlayamayan kişiler, içine düştükleri değersizlik ve yabancılaşma şartlarında şehirli kimliklerini geliştirememektedirler. Bunun sonucunda ise toplumsal aidiyet arayışı içinde ya bölgesel kimliklerine sarılmakta ve bölgesel dayanışmasını geliştirmekte ya da aşiret, din, mezhep kaynaklı kimliklere eğilim göstermektedirler.¹⁶ Bu durum kentlerin “tanımsız”, “kimliksiz” ve “güvensiz” mekânlara dönüşmesine yol açmaktadır. Böyle bir kent ortamı, göçle gelenleri kentlileştiremeyeceği gibi yerleşik kentlilerde de “kenti umursamama”, “kendini kentle bütünleştiremememe” ve “kente aidiyet duymama” gibi duygular yaratmakta ve sonuçta “sahipsiz kentler” ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Bu bakımdan “kent sakinleri”nin aynı zamanda “kentin sahipleri” olması, kent kültürünü yaygınlaştırmak ve kentlilik bilincini geliştirmekle mümkündür.¹⁸ Kentlilik bilincinin gelişkin olduğu toplumlarda ise yaşanan kentlerin kimliğinin farkına varılması ve bu kimliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması daha kolay olmaktadır.

Kentsel kimlik; bir kenti diğer kentlerden farklılaştırıp, tekleştiren; kendine özgü somut ve somut olmayan niteliklerin bütünüdür. Kent kimliği kavramı aynı zamanda yukarıda değinildiği gibi o kentte ikamet edenlerin yaşadıkları yere yükledikleri anlamlandırma ve değerler kümesi olarak da nitelendirilebilir.¹⁹ Bir kentin kimlik sahibi olması onun diğer kentlerde olmayan coğrafi, sosyal, ekonomik ve fiziksel birtakım özelliklerden en az bir ya da birkaçını bünyesinde barındırmasına bağlıdır. Örneğin, Mekke Arap Yarımada’sında etrafı dağlar ve çöllerle çevrili coğrafik açıdan oldukça kısır bir kenttir. Tüm bu coğrafi yetersizliklere rağmen Müslümanların kiblesi olan Kabe’ nin burada bulunması kenti bir inanç merkezi haline getirtmiştir. Yine Paris, Eyfel kulesiyle özdeşleşmiş bir kültür ve sanat şehridir. Newyork’un Manhattan Yarımada’sı gökdelenler, iş merkezleri ve yaşam biçimleri ile finansal bir merkez, Özgürlük Heykeli imgesiyle de özgürlük ve aydınlanma kentidir. Ayrıca kentsel imgeler bakımından Moskova denilince Kızıl Meydan, Roma denilince Kolezyum, Sidney denilince Opera Binası, Rio denilince de İsa Heykeli ilk olarak akıllara gelmektedir.

¹⁶ Erol Kaya, *Kentleşme ve Kentlileşme*, Okutan Yayınları, İstanbul, 2003, s.70.

¹⁷ Kumru Arapkirlioğlu, “Kentli Kimliği ve Kentsel Siyasal Hareketler”, *Yerellik ve Politika*, Ed.A. Mengi, 2007, s.193-210.

¹⁸ Ahmet Mutlu ve Özgür Özaydın, *Metropol Kent; Samsun’da Kentlilik Bilinci*, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Raporu, 2011, s. 11.

¹⁹ İlhan Tekeli, *Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler*, Kent Planlaması Konuşmaları. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 1991.

3. Kent Kimliğini Etkileyen Faktörler

Kent kimlikleri tarihsel süreç içerisinde insanların üzerinde yaşadıkları çevreye etki etmeleri sonucunda oluşabileceği gibi yerin coğrafik özellikleri nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Tarihsel gelişim süreçlerine bakıldığında özellikle iyi korunmuş, istilaya uğramamış kentlerin iyi bir şekilde kimliklerini günümüze taşıdıkları görülmektedir. Bu tip kentler bölgedeki ekonomik yapı ve kent kültürü hakkında zengin bir bilgi kaynağı niteliğindedir. Ayrıca bu kentlerde iklimsel özelliklerin fiziksel yapılar, inşaat teknikleri ve yaşam pratikleri üzerindeki etkilerini kolaylıkla görmek mümkündür. Geçirdiği tarihi süreçler boyunca devamlılığını sağlayabilmiş ve iyi korunmuş tarihi kentler o kentte yaşayanlar hakkında birçok bilgiyi barındırdığından kente özgü tüm süreçleri berrak bir şekilde günümüze ulaştırabilmektedir. Diğer taraftan, farklı kültürlerle etkileşimde bulunan kentlerde de bilgi ve kültür alışverişi nedeniyle kültürel çeşitliliğin artabildiği ve bu durumun kente bambaşka kimlikler kazandırabildiği unutulmamalıdır.

Kent kimliği, somut ve somut olmayan kentsel kimlik öğelerinden oluşmaktadır. Bunlardan somut kimlik öğeleri, kentsel mekânı oluşturan görünür öğelerdir. Somut olmayan kimlik öğeleri ise mekânda her zaman doğrudan karşılığı bulunmayan ancak somut kimliğin şekillenmesinde etkisi bulunan, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıdır.

3.1.Somut Kimlik Öğeleri

Kentsel mekânı oluşturan somut kimlik öğeleri “doğal” ve “yapay” öğeler olmak üzere kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Doğal çevre özellikleri, kentlerin yapısını dolayısıyla kent kimliğini belirleyen ilk öğe grubu olması sebebiyle kent kimliği açısından önemlidir. Doğal çevre oluşumunda insan etkisinin bulunmadığı çevredir. Bir bölgenin topografyası, iklimi ve diğer coğrafik özellikleri o kentin doğal çevresini oluşturmaktadır. Doğal çevre verilerini topografik durum, iklim koşulları, su ögesi, bitki örtüsü, jeolojik durum ve genel konum oluşturur. Bu faktörlerin farklılığı, kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik verir.²⁰

Kentler topografik açıdan değerlendirildiğinde kuruldukları ve gelişim gösterdikleri bölgenin topografik özelliklerinden çokça etkilendikleri görülür. Dağ içi çöküntü ovalarında veya alüvyonların oluşturduğu düzlüklerde kurulan kentlerdeki yerleşim şekilleri, konutların fiziksel görünümü ve sokakların örüntüsü gibi görsel kimlik öğeleri, dağlık ve engebeli bölgelerde kurulup gelişen kentlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin; Doğu Karadeniz Bölgesinin engebeli yapısı buradaki yerleşimlerin dağlık şekilde dağ yamaçlarında kurulmasına sebep olmuştur. Yerleşmelerde, topografyaya bağlı olarak vadi yamaçları ve rüzgâr almayan bölgeler tercih edilmiştir. Yine evlerin arka cephesi toprağa dayalı, ön cephesi ise manzaraya hakim bir konumda yerleştirilmiştir. Ayrıca konutlarda malzeme olarak genellikle bölgeye özgü taşlar ve ağaçlardan elde edilen ahşap malzemeler kullanılmıştır.

²⁰A. Buket Önem, ve İsmet Kılınçaslan, “Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik”, *İTÜ Dergisi*, Cilt: 4(1), 2005, s.115-125.

Resim 1. Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan bir Gürcü evi.

Doğal çevre öğelerinden bir diğeri olan iklim de kentin kimliğini doğrudan etkilemektedir. Yaz sıcaklarının rekor düzeylere ulaştığı Güneydoğu illerimizdeki geleneksel avlulu-eyvanlı yapılar o kentlerin kimliğini oluşturan öğelere iyi bir örnektir. Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep; evlerin ve sokakların iklim koşullarına göre şekillendiği, iklime özgü bir mimarinin geliştirildiği illerimizdendir.²¹

Resim 2. Diyarbakır Kuşdili Köşkü.

Kent kimliğini oluşturan fiziksel öğelerden bir diğeri ise yapay çevredir. Yapay çevre insanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak, doğal çevresinde bulmuş olduğu yeraltı ve yer üstü zenginliklerini kullanarak kendisinin yarattığı çevreyi anlatmaktadır. Temel özelliği insan elinden çıkmasıdır. Kentsel ya da kırsal olma özelliğine bakılmaksızın yerleşim yerlerinin hepsi yapay çevreyi oluşturmaktadır. Yapay çevre oluşturulduğu dönemdeki toplumların bilgi, teknoloji, toplumsal değerlerini ve toplumun ortak kültürünü yansıtır. Bu nedenle ortak kültürel mirasın da kaynağıdır.

²¹ <http://diyarbakirlilardernegi.blogcu.com/diyarbakir-evleri/3823258>, Erişim Tarihi: 19.11.2014.

Yapay çevre üretildikleri dönemin toplumsal gereksinimlerine ve ekonomik özelliklerine göre şekillenir.²² Yapay kimlik öğelerini kente özgünlük sağlayan, arazi kullanımı, kentsel doku, mimari miras, sembol öğeler, kent silueti ve kent panoraması olarak sıralamak mümkündür.

3.2. Soyut Kimlik Öğeleri

Kent kimliğini oluşturan ikinci grubu somut olmayan kimlik öğeleri oluşturmaktadır. Bunlar sosyal, kültürel ve ekonomik öğelerden oluşmaktadır.

Kent kimliğine etki eden sosyal öğeler nüfusun yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim nüfusun özellikleri sosyo-kültürel yapı aracılığı ile kentin kimliğini belirlemektedir. Kentteki demografik yapı, eğitim düzeyi, entelektüel birikimin niteliği ve işgücüne katılma oranı gibi değişkenler kentteki yaşam biçiminden çevresel fiziki yapılar ve sosyal donatı alanlarının niteliğine kadar çok geniş bir alanı etkileyebilmektedir.

Kent kimliğine etki eden kültürel bileşenler bir diğer somut olmayan kimlik öğesini oluşturmaktadır. Kültür, geçmişten gelen ve geleceğe miras bırakılan, yapısı itibarıyla dün, bugün ve yarın arasında köprü görevi gören bir unsurdur. Kültür olgusunun zamanla kurduğu bu ilişki, kentsel mekânlarda okunabildiği sürece kentlere kimlik kazandırabilmektedir. Kentlilerin yaşam biçimleri, örf-adetleri ve gündelik yaşam pratikleri kentin kimliğini doğrudan etkilemektedir. Kentlerdeki yapay çevrenin insanlar tarafından oluşturulması, insanların kentsel kimliğe hem somut hem de somut olmayan katkılarının bir göstergesidir.

Diğer taraftan refah düzeyinin yükselmesi insanların kente ilişkin tercihlerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Artan gelir düzeyi sonrası beğeni ve tercihleri değişen insanlar daha konforlu ve prestijli yaşam alanlarına ihtiyaç duymakta ve bu yönde talep oluşturmaktadır. Bu ise beğeni ve trendlerin kentlerde yeni kimlik öğeleri oluşturmaya sebep olmaktadır. Beğeni ve tercihlerin trendlere göre sürekli olarak değişmesi kentleri istikrarsızlaştırmakta, süreksizleştirmekte ve kararsızlaştırmaktadır. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında apartmanlarda yaşamak kentliliğin, refahın ve prestijin simgesi iken, günümüzde bu süreç terse dönmüştür. Artık müstakil, bahçeli evlerde ve kent merkezlerinin dışında kurulan kapalı yaşam alanlarında yaşamak zenginliğin göstergelerinden olmuştur.

Kent kimliğini oluşturan somut olmayan öğelerden sonuncusu ekonomik bileşenlerdir. Ekonominin, kentleşme ve mimarinin ardındaki temel dinamiklerden biri olması; kentlerin kimliklerinde ekonomik göstergelerin etkisini arttırmıştır. Sanayi kenti, üniversite kenti, fuar kenti, turizm kenti gibi ekonomi tabanlı işlevsel nitelermeler bazı kentlerde zaman içinde kentsel kimliğin parçası hatta belirleyicisi haline gelmiştir.²³

²² Ruşen Keleş, Can Hamamcı ve Aykut Çoban (2009). *Çevre Politikası*, İmge Yayın Evi, 6. Basım, 2009, s.50.

²³ Mübcecel B. Kıray, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, Ankara, 2003.

4-Ülkemizde Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kimlikli Kentlerimiz Üzerindeki Etkileri

Dünyadaki pek çok kent gibi ülkemizdeki kentler de giderek neo-liberal ekonominin gereksinimleri doğrultusunda değişmektedir. Günümüzde; yüksek teknoloji endüstriler, yeni istihdam biçimleri, yeni idari ve yönetsel kuruluşlar, uluslararası etkinlikler ve turizm, sermayeye dünya çapında hareketlilik kazanmıştır.²⁴ Bu hareketli sermayeyi kendilerine çekebilmek amacıyla bazı kentlerimiz sosyo-ekonomik açıdan hareketlenerek, yeniden yapılanma süreci içine girmiştir. Yeniden yapılanma kapsamında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri kentlerimize yeni imajların eklenmesine sebep olmaktadır. Bu ise kentlerimizi ulusal ve uluslararası anlamda pazarlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Kentsel dönüşüm ekonomik, sosyal, mekânsal ve çevresel dinamikleri ile bir bütündür. Kentsel dönüşüm, kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Ülkemizde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin gerekçeleri tanımda sayılanlarla paralellik gösterse de hızlı bir şekilde hayata geçirilen projelerde ekonomik saiklerle hareket edildiği açıktır. Ayrıca, salt ekonomik kaygı ve yapıların niteliğinden çok niceliğinin önemsendiği bir anlayışın ürünü olan projeler tarihsel süreç içerisinde doğal ve/veya yapay şekillerde kazanılmış kent kimlikleri üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Konut sorununa çözüm üretebilmesi bakımından başlarda olumlu karşılanan projelerin kentlerin kimliğini erozyona uğratarak kentleri ruhsuzlaştırması ise kaygılara sebep olmaktadır.

Ülkemizde 1950 sonrası katlanarak büyüyen nüfus, kırdan kente göçü hızlandıran diğer faktörlerin de sürece eklenmesi ile kentler üzerinde baskı oluşturur duruma gelmiştir. Kontrolsüz şekilde büyüyerek azman bir görünüm alan kentlerde yetersiz konut sıkıntısı ortaya çıkmış, insanlar kendi konut sorunlarını günübirlik yöntemlerle kendileri çözer olmuşlardır. Siyasi kaygıların etkisiyle kanunsuz şekilde oluşturulan yerleşkeler periyodik olarak yasal statü kazanmış ve insanlar zamanla bu yöntemi alışkanlık haline getirmiştir. Genel olarak Türkiye'deki konut politikaları gözden geçirildiğinde, planlı gelişme ve kentleşme bağlamında farklı konut politikalarının uygulandığı görülmüştür. Ancak uygulanan bu konut politikalarının özellikle kimlikli kentler oluşturma noktasında başarıya ulaşamadığı açıktır.

2002 yılında ve sonrasında yapılan genel seçimlerde başarılı olarak, yönetimi devralan mevcut iktidar, konut sorununu çözmek için birçok yasal düzenleme yapmakla kalmamış, inşaat sektörünü de canlandırarak 81 ilde birçok kentsel dönüşüm projesini ya bizzat kendisi gerçekleştirmiş ya da bunu teşvik etmiştir. Bu yenilenme hareketi, çöküntü ve gecekondu bölgelerinde eskiye nazaran modern yaşam alanları yaratarak insanca yaşam olanakları sunsa da uygulanan tek tip projeler eleştiri konusu olmuştur. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından gerçekleştirilen projelerde, hızlı üretime bağlı olarak, tasarım esnekliğinin olmaması, tek tipleşmeyi beraberinde

²⁴Sadri Zeybekoğlu, *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı. 2013, s. 1.

²⁵Ivan Turok and Nick Bailey, "Twin Track Cities:Competitiveness And Cohesion in Glasgow And Edinburgh", *Progress in Planning*, 62(3), 2004, s. 135-136.

getirmiş; uygulamalarda yöresel ve iklimsel farklılıklar dikkate alınmamıştır. Bu ise yapılarda tekdüzelğe ve her bölgede tek tip konut uygulamalarına sebep olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizde gerek özel sektör, gerek kamu sektörü, gerekse kamu-özel sektör işbirliği ile farklı yöntemlerle gerçekleştirilen ve farklı hukuki gerekçelere dayandırılan kentsel dönüşüm projelerinin kentsel kimliğe olan etkileri incelenecektir. Bu kapsamda İstanbul, Eskişehir ve Bursa'da yapılan ve yapılmakta olan kentsel dönüşüm projeleri üzerinde durulacaktır.

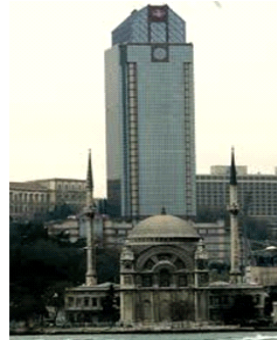
4.1. İstanbul Örnekleri

İstanbul sahip olduğu jeopolitik konum bakımından geçmişten günümüze hep önemli bir merkez olmuştur. Bir dünya metropolü olan İstanbul, doğal güzellikleri, tarihi-arkeolojik mirası ve sosyo-kültürel yaşamıyla eşsiz bir kent konumundadır. Yedi tepe üzerine kurulmuş olan İstanbul, içinden deniz geçen bir kent olması nedeniyle de çok müstesna bir yerdir. Tüm bu özellikler kentte zengin bir kimlik oluşturmakla beraber, kente güçlü bir imaj da çizmektedir. Kentin silüetini daha çok sur içinde konumlanan Sultanahmet Cami, Topkapı Sarayı, Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Cami, Süleymaniye Cami ve Nuri Osmaniye Cami gibi anıtsal yapılar oluşturmaktadır. Diğer taraftan Galata Kulesi, Haliç ve Boğaziçi Köprüsü de kentin güçlü kentsel imgelerinden diğerleridir.

Küresel kent olma iddiasında olan İstanbul'da son zamanlarda tarihi kentsel alanların yenilenerek prestijli mekânlar haline getirilmesi ve finans merkezleri yaratmak uğruna ekonomik gücün sembolü gökdelenlerin inşa edilmesi sıkça görülen uygulamalardandır. Bu kentsel dönüşüm uygulamaları İstanbul'un kent kimliğini aşındırmakta ve kentsel sorunlara sebep olmaktadır. Nitekim Sultanahmet ve Ayasofya Camileri minarelerinin arasından Zeytinburnu'nda yapımı süren gökdelenlerin yükselmesiyle gündeme oturan tartışmalar, şimdiye kadar kentsel dönüşüm konusunda pozitif bir tutum sergileyen çevrelerin bile tepkisine sebep olmuştur. Gelen tepkiler üzerine gökdelenlerin silüet bozan ve kentin görsel kimliğine zarar veren katlarının yıkılmasına mahkemece karar verilmiştir.

Resim 3. İstanbul'da Silüet Bozan Yapılar-1

Resim 4. İstanbul'da Silüet Bozan Yapılar-2

Resim 5. İstanbul'da Siluet Bozan Yapılar-3

Resim 6. İstanbul'da Siluet Bozan Yapılar -4

İstanbul'da Kentsel dönüşümün uygulandığı sembol yerlerden birisi de Sulukule olarak bilinen Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleridir. Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri tarihi yarımada kendine özgü fiziksel ve sosyal yapıları ile kent kimliği açısından önemli bir konuma sahiptir. Mahallenin yer aldığı tarihi yarımada yenilenme ihtiyacını ortaya çıkaran sebepleri, tarihi önemi dolayısı ile korunması gerekli olan; ancak bu özelliklerini kaybetmeye yüz tutmuş, deprem riski barındıran çöküntü ve enkaz alanlarının varlığının yanı sıra, bölgenin sahip olduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemler olarak özetlemek mümkündür.²⁶

Projenin ana hedefi tarihi yarımada kimliğinin korunması olmasına rağmen, Sulukule Yenileme Projesi ile daha önce var olan kentsel doku ve Sulukule'nin nüfus yapısı yok sayılmış, alan boş bir arazi gibi kabul edilerek yeniden tasarlanmıştır. Bu yolla geleneksel sokak dokusu ve yapı adası düzeni bozulmuş, tarihten günümüze gelen parselizasyon ortadan kaldırılmış, avlu, cephe, sokak, meydan yapısı, yapı ölçeği ve bölgenin karakteristik kullanım şekli değiştirilmiştir.²⁷ Sulukule'nin fiziksel yapısındaki bu değişim, kendine özgü bir dokuyu barındıran mahallenin kentsel ve mimari mirasının ortadan kaldırılması anlamını taşımaktadır.

Sulukule Yenileme Projesi, sosyal yapı boyutuyla ele alındığında ise; Roman nüfusun yerinden edilmesi söz konusu olmaktadır. Yıllardır mahallede yaşayan Romanların yerini, piyasa değeri yükselen alanın maliyetini karşılayabilecek yeni sakinlerin alması bu süreci doğrulamıştır. Nitekim Osmanlı'dan günümüze devam eden sosyal yapının ortadan kaldırılması; somut olmayan kültürel mirasın tahribine ve kimlik yitimine sebep olmuştur.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının İstanbul'da sebep olduğu kentsel kimlik erozyonuna ilişkin bir diğer örnek ise, tarihi Tophane, Karaköy ve Galata semtlerini de etkisi altına alan Galataport projesidir. Bölgenin turistik amaçlı kullanımlara uygun ortamlar hazırlayacak şekilde dönüştürülecek olması, buraların bir çekim merkezi

²⁶ Fethiye Nur **Baştürk**, "Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi", *Kentsel Dönüşüm Hukuku*, ed.ler: Melikşah Y., Şahin, C. İstanbul Üniversitesi S.S.ONAR İdare Hukuku ve İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No:2013/1, s. 287.

²⁷ Ashi İngin ve Tolga İslam, "The Reordering of a Romany Neighbourhood" *Planning Theory and Practice*. (12), 2011, s. 125-131.

olacağı algısını da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, proje kapsamında yapılacak olan oteller ve alışveriş merkezleri eski han ve iş merkezlerini dönüştürüp bölgeyi tek tipleştireceği gibi, alanın seçkin kişiler tarafından kullanımına açılmasına da sebep olacaktır. Bu durumda sadece kruvazör turizmine hizmet edecek şekilde oluşturulan mekânlara erişebilirlik konusunda sıkıntılar yaşanacak ve İstanbullular için boğazın 1200 metrelik kısmı kullanıma kapanacaktır. Ayrıca, Tophane bölgesiyle özdeşleşen alaturka kafelerin proje kapsamında lüks kafe ve restoranlara dönüştürülecek olması da projenin sebep olduğu kimlik yitiminin bir başka örneğini oluşturmaktadır.

4.2. Eskişehir Örnekleri

Eskişehir son zamanlarda kentsel alanlarda; yenileme (renewal), canlandırma (revitalisation) ve düzenleme (improvement) gibi kentsel dönüşüm yöntemlerinin uygulandığı, bünyesinde birçok yapay kimlik ögesini barındıran bir yer haline almıştır. Odunpazarı Evleri nedeniyle tarihi bir kimliği olan ve kentte bulunan üniversiteler sayesinde de sosyal, ekonomik ve kültürel canlanma yaşayarak öğrenci kenti kimliği kazanan kent, son yıllardaki uygulamalarla küçük bir alana sıkışmış birçok kentsel imgeyi üzerinde taşımak zorunda kalmıştır.

Kent çeperlerinde yer alan birçok büyük ölçekli sanayi kuruluşuna rağmen 2000'li yılların başlarına değin kent, bir Anadolu Kasabası görünümündeydi. Daha sonraları Üniversite kampüslerindeki estetik ve dinamik sanatsal öğelerin kent merkezine taşınmaya başlamasıyla kent birçok modern heykelle donatılmaya başlandı. Kent yöneticilerinin bir Avrupa kenti prototipi yapmaya kararlı oldukları Eskişehir'de aynı yıllarda, gerekliliği hala tartışılan raylı ulaşım sistemleri kuruldu. Bu sistemin kent içi trafiğin yükünü almaktan ziyade raylı ulaşım nedeniyle yayalaştırılan kent merkezinin insanların istifadesine daha rahat şartlarda sunulmasına sebep olarak olumlu bir etki yaptığı söylenebilir.

Resim 7. Doktorlar Caddesi.

Resim 8. Eski Kiremit Fabrikası ve AVM

Diğer taraftan kentte yaratılmak istenen modernite uğruna kentin doğal kimlik ögesi olan ve kentin içerisinden geçerek kentle birlikte anılan Porsuk Çayı rehabilite edilmiştir. Yeşilden arındırılarak motorlu küçük tekne ve beton duvarların gölgesinde eski romantik havasını kaybeden Porsuk Çayı, akşamları gece kulüplerini andıran parlak ışıkların altında suni bir görünüme bürünmektedir.

Resim 8. Porsuk Çayı

Resim 9. Eskişehir Kent Merkezi

24 saat yaşayan kent imajı yaratmak için kent merkezinde mahalle yaşamının hüküm sürdüğü bir sokak “Barlar Sokağına” dönüştürülmüştür. Birçok işyerinin ve konutun eğlence mekânlarına dönüştürülerek geç saatlere kadar hareketliliğin sağlanmaya çalışıldığı sokak, aynı zamanda geceleri gürültü ve asayiş olaylarının merkezi haline gelmiştir. Gençlerin alkole özendirilip, uyuşturucu kullanımının yaygınlaştığı bu tip mekânlar nedeniyle bazı aileler yıllardır yaşadıkları evleri terk ederek başka semtlere taşınmak zorunda kalmışlardır.

Belirtilen uygulamalara ve birçok yapay kentsel kimliğine rağmen Eskişehir’de halen yeni kimlik arayışları devam etmektedir. Bilim, kültür ve sanat parkı olarak tasarlanan Masal Şatosu ve oluşturulan suni plaj bu gayretlerin en son görülen örneklerindedir. Bu tip zorlama uygulamalar kısa vadede ilgi odağı olması ve istenen ekonomik hareketliliği sağlamasına rağmen uzun vadede kentteki mekânların devamlılığı üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu ise oluşumu uzun zaman gerektiren kentsel kimlik öğelerinin erozyona uğramasına sebep olmaktadır.

4.3. Bursa Örnekleri

Günümüzde kamu tarafından gerçekleştirilen ve tek tip olarak üretilen toplu konutların kentin fiziksel profili haline geldiği illerimizden birisi de Bursa’dır. Bursa diğer birçok Anadolu şehirleri gibi kadim geçmişe sahip olmasının yanı sıra Osmanlı döneminde yaklaşık 130 yıl başkentlik yapmış bir kenttir. Kent bu özellikleri nedeniyle kültür mirası niteliğinde olan birçok cami, han, çeşme, bedesten, medrese gibi dini ve sosyal yapılara ev sahipliği yapmaktadır.

Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) kentin hanlar bölgesinde inşa ettiği yapılar, yukarıda bahsedilen ve yılların birikimi sonucu oluşmuş dokuyu bozmasından dolayı eleştiri konusu olmuştur. Kent merkezinde yer alan Doğanbey bölgesinde gerçekleştirilen proje ile TOKİ çevrede birçok lüks konut, işyeri, park ve meydan inşa ederken aynı zamanda kentin kültürel ve tarihi mirastan beslenen kimliğine de büyük zarar vermiştir. Nitekim Uludağ’ın eteğinden bakılınca Bursa Ovasının silüetinin TOKİ tarafından yapılan çok katlı binalarca oluşturulduğu görülmektedir.

Resim 10. Bursa'da Siluet Bozan Yapılar

Resim 11. Bursa'da Siluet Bozan Yapılar

Tarihi ve kültürel mirası oldukça yüklü olan Bursa'da yeni ve modern binaların yapılması gereken alanın tarihi yapılarla dolu, kentin silüetini oluşturan eski kent merkezi olamadığı açıktır. Merkezi konumu nedeniyle ekonomik anlamda değerli olan bu alanlarda projeler yapılacaksa bile projeler kapsamında bölgenin dokusuna uygun olarak en fazla 3-4 katlı yüksek tavanlı estetik özellikleri kentin diğer yapıları ile uyumlu binalar yapılmalıdır. Yapılarda kullanılacak malzemelerin de bölgenin tarihi bütünlüğünü bozacak nitelikte olmaması gerekmektedir. Tarihi kentlerde projeler üretilirken tarihi kentsel eserlerinin görünürlüğünün artırılması ve kentin silüetinin belirginleşmesi temel amaç olmalıdır. Bursa'da ise bu amacın tam tersi yönünde uygulamalar hayata geçmiştir. Kentte anıt özelliği olan ve tarihi değeri bulunan yapıların rehabilitasyon, restorasyon ve yeniden canlandırma gibi kentsel dönüşüm uygulamaları ile görünürlüğünün artırılması gerekirken bu kentsel kimlik öğeleri, hemen yanı başlarında yükselen yeni binaların gölgesinde yitip gitmektedir.

5. Sonuç

2002 yılı genel seçimlerinden bu yana siyasi anlamda istikrarın sağlandığı Ülkemizde bu süre içerisinde ulusal ekonominin lokomotifleri olarak inşaat sektörü ön plana çıkmıştır. Yeniden imar ve iskânın devlet politikası olarak belirlenmesi sektör paydaşlarının iştahını kabartmış ülke çapında birçok büyük inşaat faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Ülkenin tamamına yayılan projeler görünürde, konut sorununu çözmeyi, afet riskini azaltmayı, fiziksel çöküşü durdurmayı, tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamayı ve ekonomik yaşamı canlandırmayı amaçlıyor olsa da günümüzde kentleşme anlamında yaşanan sorunlar uygulamaların amacını aştığını göstermiştir.

Küreselleşmenin rekabetçi ortamında yarışılırken sürekli olarak değişen ve yenilenen kentlerimiz tarihsel süreç içerisinde kazandıkları kimliklerini bu projelerin etkisiyle yitirmeye başlamış, kent sakinlerinin aidiyet duyguları aşınmış ve kentliler kente karşı hissizleşmişlerdir. Sürekli değişen beğeniler ve suni olarak yaratılan ihtiyaç algısı, insanları farklı arayışlarla itmiş, insanlar geleneksel yaşam biçimlerini değiştirerek mekânsal olarak farklı yaşam alanları talep eder hale gelmiştir. Bu talepler piyasa aktörleri tarafından cevap bulmuş; her kentte benzer mimari tasarımlarla konutlar, alışveriş merkezleri, parklar ve meydanlar üretilmeye başlamıştır. Yapılan ve yapımı devam eden büyük kentsel projelerle kenti kent yapan yerellik, özgünlük ve kentsel kimlik zedelenmiş, dikkatler yeni ve modern yapılara çevrilir olmuştur.

Günümüzde hızlı üretim sürecine bağlı olarak artık ne kadar çok projenin yapılmış ya da yapılıyor olması önem kazanmıştır. Ancak asıl önemli olan bu projelerin, kentlerin kimliklerini aşındırmadan, bu kimliklere zarar vermeden gerçekleştirilebilmesidir. İyi niyetli olarak planlanıp kente kimlik kazandırması beklenen kentsel dönüşüm projelerinin bile sadece yapay kimlik öğeleri oluşturabilecekleri unutulmamalıdır. Geçmişten ve doğal çevresinden yeterince faydalanamayan projelerin ise kentsel kimliğe katkı sağlaması mümkün değildir. Diğer taraftan yapay kimlik öğeleri bile ancak orijinallerinin bulunduğu kentlerle anlam kazanmaktadır. Örneğin, “Kumarhaneler Şehri” olan Las Vegas, Nevada çölünün ortasında yükselen lüks oteller ve kumarhaneler nedeniyle bu kimliği kazanmıştır. Büyük otellerin otellerin girişlerinde ve yol kenarlarında replika olarak yerleştirilen Mısır Piramitleri, Özgürlük Heykeli veya Eyfel Kulesi gibi yapılar bu kente kimlik kazandırmamış veya kentin kimliğine doğrudan bir katkı sağlamamıştır.

Las Vegas benzeri uygulamalar son zamanlarda ülkemizdeki büyük kentsel projelerde de sıkça kullanılır olmuştur. Birçok inşaat şirketi yeni yapıların yozluğunu yumuşatıp projelerini daha sempatik göstermek için değişik adlar altında marka kentlerimizin birçok kimlik öğesini kullanmaktadırlar. Ancak yeni yapılan bir sitenin içindeki havuzun iki yanını birleştiren köprü ne kadar Boğaziçi köprüsü şeklinde yapılırsa ya da yapılan evler ne kadar İzmir’in tarihi konaklarına benzetilse de bu yapıların kent kimliğine herhangi bir katkısı olmayacaktır. Belirgin bir kentsel kimliği olmayan kentlerde kimlik öğesi oluşturmaya yönelik gerçekleştirilen projelerinde ise, estetik ve anıtsal özellikleri bulunmayan tekdüze ve basit yapılar belirlenen amaca ulaşmayı olanaksızlaştırmaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinde kentsel kimlik yitimini önlemek ya da bu olumsuzlukları en az seviyeye indirmek için yapılması gerekenleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür.

-Çevreyi temel almayan, yapı kültürünü, yaşam alanlarını metalaştıran yaklaşımlardan öncelikle vazgeçilmelidir.

-Kent yönetimleri kentleri ile ilgili yerleşim kararlarını, doğal peyzaj ve geleneksel yapı özellikleri ile uyumlu bir şekilde üretmelidir.

-Konut talepleri ile konut yapılacak olan bölgenin çevresel özellikleri arasında dengeli bir bütünlük sağlanmalıdır.

-Kentlilik bilinci ve kente aidiyet duygusu geliştirilerek, kentlilerin yaşadıkları kente sahip çıkmaları sağlanmalıdır.

-Kentte girişilecek ve ortak kültür öğelerine etki ederek kentin çehresini değiştirebilecek projeler öncesi halkın görüşü alınmalı, gerekirse projeler için halkoylaması yapılmalıdır.

-Kentsel dönüşümde kamu yararı ön planda tutulmalı, uzun soluklu etkileri olabilecek ve kentin kimliğine pozitif etki edebilecek projeler devlet tarafından desteklenmelidir.

-Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında inşa edilecek yapıların kentin tarihi, sosyo kültürel ve geleneksel doku ve yapısına uygunluğunu denetleyebilecek ve yaptırım gücü olan etkin bir birim oluşturulmalıdır.

-TOKİ'nin hızlı konut üretme politikası değişmeli, tek tip konut üretim sisteminden vazgeçilmeli, proje alanlarının seçimi konusunda hassasiyet gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- ARAPKİRLİOĞLU, Kumru. “Kentli Kimliği ve Kentsel Siyasal Hareketler”, *Yerellik ve Politika*, Ed.A. Mengi, 2007, ss.193-210.
- BAL, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Yayınlar, Isparta, 2002.
- BALİ, Rıfat, *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- BAŞTÜRK, Fethiye Nur, “Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi”, *Kentsel Dönüşüm Hukuku*, ed.ler: Melikşah Y., Şahin, C. İstanbul Üniversitesi S.S.ONAR İdare Hukuku ve İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No:2013/1;, 2013, ss.285-311.
- BİROL, Gaye “Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Otelini Üzerine bir Değerlendirme”, *Arkipekt Dergisi*, Kasım-Aralık; 514, 2007, ss. 46-54.
- ES, Muharrem, *Kent Üzerine Düşünceler*, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- HASOL, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları 12. Baskı, 2012.
<http://v3.arkitera.com/h52012-kuresel-kentler.html>, erişim tarihi 12/11/2014.
- İNGİN, Aslı ve İSLAM, Tolga, “The Reordering of a Romany Neighbourhood” *Planning Theory and Practice*. (12), 2011, ss. 125-131.
- KAYA, Erol, *Kentleşme ve Kentlileşme*, Okutan Yayınları, İstanbul, 2003.
- KAYPAK, Şenay “Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler” ,*C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 14: 1, 2013, ss. 335-355.
- KELEŞ, Ruşen, Hamamcı Can ve Çoban Aykut, *Çevre Politikası*, İmge Yayın Evi, 6. Basım, 2009.
- KIRAY, Mübeccel, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, Ankara, 2003.
- KİNG, Anthony. D., *Global Cities: Post-Imperialism and the Internationalization of London*, 1990.
- MARCUSE, Peter. KEMPEN, Ronald Van, “Globalizing Cities:A New Spatial Order?”, *Oxford: Blackwell Publishers*, 2000, ss.1-22.
- MUTLU, Ahmet ve ÖZAYDIN, Özgür, *Metropol Kent; Samsunda Kentlilik Bilinci*, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Raporu, 2011.
- ÖNEM, A. Buket ve Kılınçaslan, İsmet, “Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik”, *İTÜ Dergisi*, Cilt: 4(1), 2005, s.115–125.
- TEKELİ, İlhan, *Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler*, Kent Planlaması Konuşmaları. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 1991.
- TUROC, Ivan. ve BAİLEY, Nick, “Twin Track Cities:Competitiveness And Cohesion İn Glasgow And Edinburg”, *Progress in Planning*, 62(3), 2004, ss.135-204.
- YAYLI, Hasan, “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği” , *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012.
- ZEYBEKOĞLU Sadri, S., *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, 2013.